

A N T A N A S
G R A F I K A **KUČAS**

D A L I A R A M O N I E N Ė

V I L N I A U S D A I L Ė S A K A D E M I J O S L E I D Y K L A

A N T A N A S
KUČAS
G R A F I K A

Knygos leidimą parėmė
Lietuvos kultūros taryba
Antano Kučo šeima

Recenzavo:

prof. dr. (hp) Giedrė Jankevičiūtė,
dr. Ieva Pleikienė

© Dalia Ramonienė, 2021

© Alfonsas Žvilius, 2021

© Eglė Marija Kučaitė, 2021

© Sigitas Kučas, 2021

© Vidimantas Kučas, 2021

© Vilniaus dailės akademijos

Dailėtyros institutas, 2021

© Vilniaus dailės akademijos

leidykla, 2021

ISBN 978-609-447-161-2

Turinys

TRADICIJOS ĮKVĖPTA KŪRYBA 63

Pratarmė 8

Keletas žodžių apie tai, kas jau rašyta 11

Po giedru tėviškės dangum 17

Dailės studijų metais 28

Dailės pedagogikos baruose 41

Knygų grafika 63

Estampai 157

Ekslibrisai 194

Plakatai 202

Piešiniai 209

ATSIMINIMAI 223

Antanas Kučas

Atsiminimų fragmentai 231

Leonilda Kučienė

Tėviškė 246

Juozas Galkus

Visas pasaulis gali paklusti grafiko kaltukui 249

Irena Geniušienė

Lietuvių grafikos ažuolas 250

Albertas Gurskas

Antanas Kučas – Mokytojas 253

Ingrida Korsakaitė

Antaną Kučą prisimenant 254

Emilija Mackevičienė

Iš tėviškės įspūdžių 258

Jūratė Stauskaitė

Mokytojo šviesa 260

Birutė Žilytė

Švelniai vėjuotas dangus 263

Svarbiausios gyvenimo datos 266

S U M M A R Y

Lithuanian Graphic Arts Classic
author 269

S O M M A I R E

Un classique de l'art graphique
lituanien 271

Kūrinių katalogas 274

Bibliografija 291

Asmenvardžių rodyklė 296

Pratarmė

Dailininkas Antanas Kučas XX a. lietuvių grafikos kontekste išskyla kaip tauri individualaus braižo ir individualios pasaulėjautos asmenybė, kurią formavo gimtosios žemės ir jos kultūros dvasia. Kaip tik dėl šios priežasties ramybės ir giedros nuotaikos kupini jo kūriniai smelkiasi į mūsų sąmonę, žadina kasdienybės šurmulio užslopintą savosios žemės ir prabėgusio laiko jausmą. Antano Kučo, žmogaus ir menininko, asmenybę išugdė nepriklausomos Lietuvos gyvenimas ir jos kultūra, tačiau beveik visi kūrybinio ir pedagoginio darbo metai prabėgo sovietmečiu, kai nepalankus kūrybai ideologinis klimatas veikė visas kultūrinio ir meninio gyvenimo sritis. Vis dėlto sovietinė sistema, individualaus mąstymo ribojimas dailininko įsitikinimų nepakeitė, jis visuomet liko ištikimas savo kraštui ir tradicinėms vertybėms. Anksti kūrybiškai subrendusio dailininko darbuose nuo pat pradžios ryškėjo savita linija, glaudžiai susijusi su gimtąja žeme, kurioje augo, mokėsi ir gyveno, o permąstyta liaudies dailės tradicija tapo esminiū, skiriamuoju kūrybos ženklu, pasižyminčiu individualia interpretacija, estetiniu raiškumu ir dekoratyvumu. Pagarba tradicijai ir ją formuojančiai asmenybei, tobula technika, individuali saviraiška išliko svarbiausia kategorija ir sovietiniu laikotarpiu, kai meninės kūrybos samprata buvo subanalinta ir iškreipta, kaip ir rami meninė laikyšana visame intensyvaus gyvenimo kelyje.

Per ilgą savo gyvenimą Antanas Kučas dirbo įvairiose grafikos srityse, tačiau laiko tėkmė kaip didžiausią vertybę išskėlė jo apipavidalintas knygas, be šio dailininko kūrybos neįsivaizduojama XX a. antrosios pusės Lietuvos knygų grafikos raida. Jis buvo ir tarp pirmųjų ketvirtojo dešimtmečio lietuviškos knygos apipavidalintojų, kai dar tik

tvirtinosi knygos, kaip vientiso meno objekto, samprata. Būdamas profesionalus knygos meno meistras ir žinovas, kūrybinės brandos metais dailininkas iliustravo daugelį lietuvių klasikinės literatūros leidinių, svariai papildančių lietuviškos knygos meno lobyną. Glaudžiai bendradarbiaudamas su leidyklomis, jis ne tik savo kūrybiniu darbu, bet ir patariamuoju žodžiu daug prisidėjo ir prie bendrosios lietuviškos knygos meninio apipavidalinimo kokybės. Klasikos principais paremtas jo požiūris į knygą kaip į harmoningą visumą, pagarba rašytojo tekstui neprarado aktualumo ir šiandien, nors dabartinė Lietuvos knyga pasižymi iki šiol nematyta įvairove.

Be Antano Kučo kūrybos neįsivaizduojama ir XX a. lietuvių lakštinės grafikos raida. Tobulai įvaldęs įvairias grafikos, ypač medžio raižinio ir linoraižinio technikas, dailininkas sukūrė puikių estampų, kuriuose vyrauja jo pasaulėjautai artima lietuviško gamtovaizdžio, senojo kaimo ir jo žmogaus tema, įprasminama raiškiai individualia plastine kalba. Svarus dailininko indėlis ir į ekslibriso raidą. Kaip tik jis kartu su kitais Grafikos katedros dėstytojais supažindino studentus su šia sovietmečiu užmiršta smulkiosios grafikos šaka, skatino ją plėtoti, taip pat ir pats sukūrė daug įsimintinų knygos ženklų.

Didelį įspūdį mokiniams paliko Antano Kučo pedagoginis darbas. Kartu su kolegomis jis keturiasdešimt metų rengė jaunuosius menininkus aukštosiose Lietuvos dailės ugdymo įstaigose, pirmiausia – tuometiniame Dailės institute Vilniuje, ir išugdė ištisą profesionalių knygos meistrų ir estampų kūrėjų kartą. Sovietinėje aplinkoje kuklia ir kartu oria laikysena dailininkas reprezentavo humanišką kultūrą ir visuomenę, pagarbą tradicijai ir žmogui, ir už tai pelnė savo mokinių šiltai tariamą Mokytojo vardą. Giliai įaugusi tolerancijos dvasia, pagarba kitai mąstančiam tapo sektinu pavyzdžiu ne vienam jo auklėtinui, vėliau įsitraukusiam į prasmingą jaunosios menininkų kartos ugdymo darbą.

Ryškūs Antano Kučo pėdsakai ir dailės gyvenimo kasdienybėje. Jis aktyviai sekė Lietuvos meninį gyvenimą, daug dėmesio skyrė dailininkų profesinei veiklai ir socialiniams

klausimams. Ne vieną kadenciją buvo renkamas Lietuvos dailininkų sąjungos valdybos, Grafikos sekcijos biuro nariu, kartu su kitais menininkais daug dirbo gerindamas Dailininkų sąjungos darbą, kaip Respublikinės vaizduojamosios dailės tarybos narys organizavo parodas, peržiūras ir konkursus. Dailininkas taip pat buvo tuometinio Lietuvos TSR valstybinio leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komiteto, visuomeninės organizacijos „Prekybos ir pramonės rūmai“, leidyklų „Mintis“, „Mokslas“, „Šviesa“, „Vaga“ meno tarybų narys, nuolat kviečiamas į įvairiausių komisijų posėdžius, kitus su lietuvių grafikų veikla susijusius renginius.

Ilgametės kūrybos kelyje Antaną Kučą lydėjo sėkmė. Dailininko darbai buvo eksponuoti Lietuvos, tuometinių TSRS respublikų parodose, užsienio šalyse – Čekoslovakijoje, Italijoje, Japonijoje, Jugoslavijoje, Lenkijoje, Norvegijoje, Rumunijoje, Suomijoje, Vengrijoje, Vokietijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir kt. 1965 m. dailininko darbai tarptautinėje Leipcigo knygos meno parodoje buvo apdovanoti sidabro medaliu, o Lietuvoje jo kūryba ne kartą įvertinta premijomis ir diplomais. Antanas Kučas buvo vienas iš nedaugelio dailininkų, prestižinius LTSR nusipelnusio meno veikėjo, LTSR liaudies dailininko, LTSR respublikinės premijos laureato vardus pelnęs ne už angažuotą laikyseną, bet už brandų kūrybinį darbą. Nors sovietiniais laikais dailininkas buvo gavęs beveik visus aukščiausius įvertinimus, jo nebuvo ideologinių, valstybės remiamų grafikos lyderių gretose, jo vardas buvo retas ir tarp dažniausiai minimų. Tačiau šiandien, vertinant sovietinio laikotarpio tuometinės vyriausiosios kartos dailininkų kūrybą, Antanas Kučas patenka į ryškiausių, humaniškumą puoselėjusių kūrėjų gretas.

Šio leidinio sumanytojai – dailininko Antano Kučo šeima: žmona Leonilda Kučienė, dukra grafikė Eglė, sūnūs – matematikas Vidimantas ir fizikas Sigitas, o knygos leidėja – Vilniaus dailės akademijos leidykla, puoselėjanti Akademijoje dirbusių garsių pedagogų įamžinimo ir jų kūrybos sklaidos tradiciją.

Rengdama knygą jaučiau nuolatinę visų dailininko šeimos narių pagalbą ir rūpestį. Už įsimintiną viešnagę vasarnamyje prie Peršokšnų ežero, papasakotus atsiminimus nuoširdų ačiū tariau dailininko žmonai Leonildai Kučienei, iliustracinę medžiagą padėjusiai parinkti dukrai Eglei. Esu labai dėkinga profesoriaus sūnui Vidimantui, atlikusiam didžiumą „juodojo“ darbo. Jo peržiūrėta ir suklasifikuota gausi šeimos archyvo medžiaga palengvino ir paspartino leidinio rengimą, jis taip pat prisidėjo sudarant dailininko apipavidalintų ir iliustruotų knygų, kurių paieškos užėmė itin daug laiko, katalogą.

Dėkoju Lietuvos dailės ir Nacionalinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejų vadovybei ir grafikos rinkinių saugotojoms Reginai Urbonienei ir Virginijai Kirvelienei, padėjusioms susipažinti su muziejiniu dailininko palikimu. Nuoširdžiai dėkoju prof. Albertui Gurskui už leidimą pasinaudoti vertinga jo asmeninio archyvo medžiaga, kurioje gausu buvusių A. Kučo mokinių, dabar jau garsių dailininkų atsiminimų, prof. Juozui Galkui už vertingus patarimus apmąstant knygos struktūrą. Ačiū žmonėms, kadaise artimai bendravusiems su dailininku ir maloniai sutikusiems leidinį papildyti savo atsiminimais – dailėtyrininkei Ingridai Korsakaitei, grafikėms Jūratei Stauskaitei, Irenai Žemaitytei-Geniušienei, Birutei Žilytei. Kaip tik jų atsiminimai skaitytojui atskleis kur kas įvairiausių gyvenimų ir šiluma spinduliuojantį dailininko paveikslą. Esu dėkinga recenzentėms prof. dr. Giedrei Jankevičiūtei ir dr. Ievai Pleikienei, taip pat Vilniaus dailės akademijos leidyklos kolektyvui – direktoriui Mariui Iršėnui, redaktorėms Teresei Valiuvienei, Irenai Ermanytei, Lietuvos dailės muziejaus fotografams Antanui Lukšėnui, Vaidotui Aukštaičiui ir visiems prisidėjusiems prie šios knygos išleidimo.

Keletas žodžių apie tai, kas jau rašyta

Negalima sakyti, kad dailininko Antano Kučo kūryba būtų buvusi nuolatiniam dailės kritikų ar parodų apžvalgininkų akiratyje. Dėl savo techninio profesionalumo ir tauraus paprastumo ji niekada netapo ir karštos polemikos objektu. Gausiausiai rašyta dailininko kas dešimtmetį rengtų individualių parodų ir įvairių jo apdovanojimų proga. Daugiau dėmesio jo kūrybai skyrė lietuvių knygų grafikos tyrinėtojai ir apibendrinto pobūdžio lietuvių dailės ar dailės istorijos leidinių autoriai.

Tarpukariu ir karo metais apie negausią A. Kučo ankstyvojo laikotarpio kūrybą (Kauno meno mokyklą jis baigė 1935 m.) užuominų randama tik tuo metu veikusių parodų apžvalginiuose straipsniuose ir recenzijose. Recenzentų dėmesį patraukė jau patys pirmieji jaunojo dailininko estampai ir knygų grafikos pavyzdžiai. Būdingiausiu ypatumu visuotinai laikyta kruopšti A. Kučo medžio raižinių technika ir liaudiška kūrinių stilistika. Vienas iš pirmųjų, kaip įprasta, dailininką pastebėjo Justinas Vienožinskis. Rašydamas apie 1935 m. apžvalginę lietuvių dailės parodą, vertindamas jaunųjų grafikų kūrybą, jis trumpai paminėjo

ir A. Kučą, kartu su kitais jaunaisiais grafikais priskirdamas jį prie „moderninės pasaulėžvalgos adeptų“¹. Kartu J. Vienožinskis pažymėjo, kad A. Kučas, kaip ir Povilas Augustinavičius, yra pasidavę „rusų grafikų dvasiai“². Iš trumpos užuominos lieka neaišku, ar čia pagyrimas, ar papeikimas. Vis dėlto labiau tikėtina, kad rusų grafikų įtaką J. Vienožinskis išvelgė kruopščios raižybos pobūdyje, juo labiau kad kiti to laikotarpio apžvalgininkai kaip tik pabrėždavo A. Kučo darbų nacionalumą. Smulkų, vieną šalia kito gulantį, iškart meninį vaizdą jautriai ir itin subtiliai modeliuojantį štrichą taikė kai kurie garsūs rusų ksilografai, Maskvos grafikos mokyklos kūrėjai. Vladimiro Favorskio, Aleksejaus Kravčenkos kūrybos, kaip tobulos medžio raižymo technikos, pavyzdžiais savo pedagogikoje rėmėsi Adomas Galdikas (dailininkas 1938 m., tiesa, jau A. Kučui baigus studijas, buvo lankęsis Maskvoje), apie šiuos dailininkus mokyklos bibliotekoje buvo knygų bei žurnalų straipsnių, Kaune buvo surengta ir išpūdį dariusių rusų grafikos parodų. Visuotinai pripažintų, vertinamų ir žinomų rusų menininkų įtaką taip pat pastebėjo 1937 m. Rygoje ir Taline veikusių lietuvių dailės parodų recenzentai: „Truputį rusų grafiką Kravčenko primena Kučo medžio raižiniai, liaudies dvasios „Piršliai“ ir liaudies menu paremtas „Rūpintojėlis“³. Visuotinai buvo akcentuojama ir A. Kučo individualiam braižui būdinga liaudiška stilistika – esminė daugelio tarpukario jaunųjų grafikų kūrybos ypatybė („Grafiškųjų kūrinių daugumo (V. K. Jonyno, A. Kučo

Antanas Kučas
Apie 1974

AUDRIAUS ZAVADSKIO
NUOTRAUKA

1 JUSTINAS VIENOŽINSKIS, „Lietuvių meno apžvalginė paroda“, in: *Justinas Vienožinskis. Straipsniai, dokumentai, laiškai, amžininkų atsiminimai*,

sudaryt. Irena Kostkevičiūtė, įž. str. aut. Gytis Vaitkūnas, Vilnius: Vaga, 1970, p. 136.

2 Ibid.

3 H. KOMJUS, „Lietuvių dai-

lės paroda: Bendras pobūdis“, in: *Užsienių spaudos atsiliepimai apie lietuvių dailės parodą Rygoje ir Taline*, Kaunas: Lietuvos dailininkų sąjunga, 1937, p. 92.

ir T. Kulakauskas) stiprusis, kartais iki primitivizmo supaprastintas stilius liudija liaudies meno įtaką⁴). Akcentuotas ir jaunojo dailininko sugebėjimas tipažui suteikti ryškių liaudiškų bruožų („Charakteringi lietuvių tipai fiksuojami A. Kučo medžio raižiniuose“⁵). Iš karto buvo išvelgtos ir labai teigiamai vertintos taiklios paties tipažo charakteristikos paieškos („<...> geri piršlių tipai A. Kučo graviūrose“⁶).

Paminėtos dailininko braižo ypatybės, primitivizmo estetika buvo akcentuojama ir karo metų kūryboje. Dailės istorikė Halina Kairiūkštytė-Jacinienė, rašydama apie 1942 m. Lietuvos dailininkų apžvalginę parodą, atkreipė dėmesį, kad „labiau betarpiški ir nuoširdūs, daugiau lietuviškos dvasios persunkti yra Antano Kučo ir Pauliaus Augustinavičiaus raižiniai“⁷. Recenzuodamas 1943 m. pavasarinę dailės parodą, Juozas Keliuotis pabrėžė ir vėlesnei dailininko kūrybai būdingą nuoširdumą: „Įdomus yra A. Kučas savo „Našlaitėlės“ ir „Bričkos“ iliustracijomis: jo darbai yra pergyventi ir apgalvoti, juose jaučiamas gyvas jausmas ir matoma mintis, jų ir technika įdomi.“⁸ Taigi jau tarpukariu ir karo metais, kai jaunas dailininkas dar tik bandė įsiterpti į lietuvių grafikos kontekstą, buvo užčiuoptos ir įvardytos esminės jo braižo ypatybės. Sovietiniais laikais A. Kučas susilaukė didesnio dailės kritikų ir tyrinėtojų dėmesio, kita vertus, kaip tik šis laikotarpis iš esmės apima ir visą dailininko brandžiąją kūrybą. Pačiais pavojingiausiais pokario metais, kai politinis-ideologinis spaudimas buvo pasiekęs aukščiausią tašką, A. Kučas netapo tiesioginiu kritikos taikiniu, tačiau jo „neaktyvumas“ ir „apolitiškumas“ vis dėlto buvo pastebėtas. Galimas dalykas, kad saugodamas šeimą ir pats save, dailininkas pasirinko išmintingą taktiką. Po spaudoje pasirodžiusių represijomis grėsusių pirmųjų kaltinimų, A. Kučas, kaip ir kiti dailininkai, kur kas aktyviau įsitraukė į parodinį gyvenimą, stengėsi dalyvauti visose „reikšmingose“ parodose, tuometinėje Dailininkų sąjungoje pradėjo lankyti privalomus piešimo kursus,

kuriuose menininkus buvo bandoma pripratinti prie svetimos meninės tradicijos, beveidės natūralistinės raiškos. Ir šis išorinis aktyvumas buvo savaip paveikus, iš dalies nukreipė ideologų dėmesį nuo paprastų, socialistiniam režimui neangažuotų dailininko kūrinių. Tuo metu A. Kučas pagal užsakymus pradėjo raižyti nedidelius „teminius“ peizažus, Valstybinei grožinės literatūros leidyklai projektavo gausiai leidžiamų knygų viršelius, kuriuos ir eksponuodavo parodose. Vis dėlto ir ši dailininko taktika neprasprūdo pro budrias ideologijos sergėtojų akis, porą kartų jis buvo priskirtas prie „tylinčių“ menininkų. Antai 1949 m. vasario 9 d. „Literatūros ir meno“ vedamajame straipsnyje „Kelkime mūsų tarybinės dailės lygį“ nežinomas ideologas rašė: „Bet greta aiškaus mūsų tarybinės dailės vystymosi pažangia kryptimi, vis dar esama ir trūkumų. Pirmiausia tam tikra mūsų dailininkų dalis yra tapę „tylesniais“ ir visuomenei neparodo savo naujų kūrinių. Pavyzdžiui, dailės parodose su savo kūrinių nedalyvauja tokie Dailininkų Sąjungos nariai, kaip J. Šileika, A. Janulis, V. Juškienė, L. Kazokas, V. Kosciuška ir eilė kitų. Labai silpnai savo kūrinių pasirodo dailininkai B. Pundzius, P. Rauduvė, T. Kulakauskas, A. Kučas, L. Strolis, J. Vaitys, S. Varašius ir kt.“ Kai kurie ideologinio fronto darbuotojai A. Kučo ir kitų dailininkų kūryboje išvelgė ir formalizmo grėsmę: „Dailininkai A. Petrulis, L. Tamulis, A. Kučas⁹, M. Bulaka ir kiti taipogi nėra dar visiškai atsikratę savo darbuose dekadentinio formalizmo. Vaizdavimo objektu mūsų dailėje privalo būti tarybinis žmogus – sveikas, drąsus, suprantamas, kupinas ryžto ir tikėjimo komunizmo pergale.“¹⁰ Dailininkus auklėjo ne tik ideologinio fronto atstovai, bet ir atsakingas pareigas ėję, aukštus postus užėmę jų kolegos. Po LKP (b) VI suvažiavimo, kuriame daug kritikos buvo išsakyta visai kūrybinei inteligentijai, iškelta „eilė trūkumų paskiruose ideologinio darbo baruose“, Vytautas Mackevičius, siekdamas pažaboti individualios išraiškos siekius,

grafikams aiškino: „Grafika, kaip labiausiai masiška vaizduojamojo meno forma, turėtų labiausiai atsiliiepti aktualaus gyvenimo momentui. Tuo tarpu eilė meistrų kapstosi praeito gyvenimo nuolaužose, estetizuoja. Menkai šių dienų žiūrovą gali patenkinti menkaverčiai M. Bulakos Vilniaus apgriuvusių kampelių piešiniai, J. Kuzminskio senojo Vilniaus kampelių graviūros, atsitiktiniai, iliustratyviniai T. Kulakausko, A. Kučo, P. Rauduvės ir kt. darbai.“¹¹ Taigi pačiu aršiausiu kultūros sovietizacijos ir sovietinės ideologijos propagavimo laikotarpiu visa pokario kritika, sutelkusi dėmesį į ideologinį aspektą, A. Kučą daugiausia kritikavo ne už kūrybos meniškumą, o už idėjinio kryptingumo stoką, kūrybinį neaktyvumą, tuo metu prilyginamus apolitiškumui.

Nuo XX a. šeštojo dešimtmečio vidurio ėmė ryškėti tam tikros kultūros padėties permainos. Po TSRS KP XX suvažiavimo politinis-ideologinis spaudimas šiek tiek sumažėjo, ir Lietuvos menininkams prasidėjo palankesnis kūrybos laikotarpis. Imta vertinti kūrybinį palikimą, pasirodė pirmosios kultūrinių mainų užuomazgos, kultūrinio bendravimo ir bendradarbiavimo daigai, o nuo septintojo dešimtmečio vidurio į Lietuvą pamažu skverbėsi ir masinė Vakarų kultūra. Visose dailės šakose pradėjo rodytis idėjinių, stilistinių pokyčių. Vadinamoju atšilimo laikotarpiu taip

pat suaktyvėjo dailės kritika, pradėta leisti kur kas daugiau įvairaus pobūdžio dailės leidinių, pagausėjo straipsnių apie kai kurių dailininkų kūrybą. Nors ideologinio aspekto akcentavimas kiekvieno leidinio ar straipsnio pratarmėje liko privalomas, tačiau ir dailės kritikai, ir dailininkai pasijuto laisviau. Labai greitai menininkams ir apie juos rašantiems tapo aišku, kad prieškario ir karo metais įgyta patirtis liko gyvybinga, jos nepajėgė sugniuždyti nei politinis-ideologinis spaudimas, nei įsakmus socialistinio realizmo dogmų brukimas. Neatsitiktinai 1965 m. Taline buvo surengtas seminaras „Tradicija ir dabartis tarybinio Pabaltijo dailėje“, kurioje į Baltijos šalių kultūros reiškinius bandyta pažvelgti giliau, neapsiribojant tik atgimstančiomis liaudies kūrybos parafrazėmis.

Vienas iš reikšmingų kultūros padėties pokyčius liudijančių leidinių, kuriame daug dėmesio skirta ir A. Kučo kūrybai, buvo dailėtyrininkės Ingridos Korsakaitės parengta studija „Gyvybinga grafikos tradicija“ (Vilnius, 1970). Leidinyje analizuojama liaudies meno tradicijų raiška profesionaliojoje lietuvių grafikoje, kartu išsamiai apibūdintos ir kai kurių grafikų meninės individualybės. Aptardama A. Kučo kūrybą, analizuodama jo stilistiką, autorė taikliai pastebėjo, kad geriausiems jo knygų grafikos pavyzdžiams būdingas „giluminis liaudiškumas“¹².

4 V. G., „Apie lietuvių dailės meną“, in: *Ibid.*, p. 67.

5 O. G., „Lietuvių dailės paroda“, in: *Ibid.*, p. 33.

6 J. SILIN, „Lietuvių dailės paroda Rygoje“, in: *Ibid.*, p. 50.

7 HALINA KAIRIŪKŠTYTĖ-JACINIENĖ, „Lietuvos dailininkų apžvalginėje dailės parodoje apsilankius“, in: *Į laisvę*, 1942, gegužės 30.

8 JUOZAS KELIUOTIS, „Pavasarinė dailės paroda“, in: *Ateitis*, 1943, birželio 5.

9 Galvoje turimas Aišbės apsakymo „Brička“ meninis apipavidalinimas.

10 DOMAS GINTULIS, „Apie formalizmą ir jo atspindžius lietuviškoje dailėje“, in: *Tarybų Lietuva*, 1949, liepos 10.

11 VYTAUTAS MACKEVIČIUS,

„Apie mūsų vaizduojamojo meno trūkumus“, in: *Literatūra ir menas*, 1949, kovo 2.

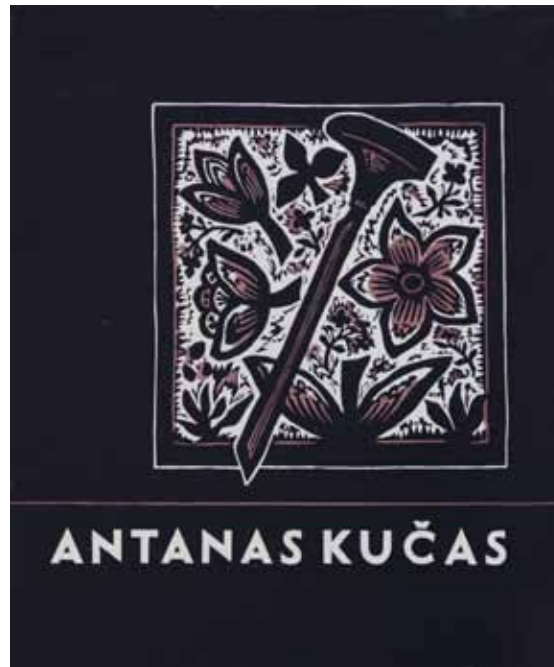
12 INGRIDA KORSAKAITĖ, *Gyvybinga grafikos tradicija*, Vilnius: Vaga, 1970, p. 120.

Antano Kučo 1969 m. grafikos parodos katalogo viršelis

KAT. I, 213

Dailininkas buvo nutaręs savo kūrybą visuomenei parodyti kas dešimtmetį, todėl nuo 1959 m. buvo surengtos trys individualios parodos, išleisti jų katalogai su išsamiomis pratarmėmis. Parodų proga spaudoje iš karto pasirodydavo ir po keletą straipsnių, juo labiau kad 1959 m. A. Kučui buvo suteiktas LTSR nusipelnusio meno veikėjo, o 1969 m. – LTSR liaudies dailininko vardas. Po antrosios parodos (1969) jis susilaukė ir Antano Gedmino parengto leidinio, kurį pats dailininkas ir apipavidalino¹³. Gausiai iliustruotoje palyginti nedidelės apimties monografijoje glaustai ir nuoširdžiai aprašytas A. Kučo gyvenimas, aptarta knygų grafikos ir estampų kūryba, išvalgiai pabrėžta, kad savo darbuose dailininkas daugiausia remiasi gamta ir liaudies kūrybos klodais. Šis leidinys vertingas tuo, kad A. Gedminas jį rengė glaudžiai bendraudamas su dailininku, todėl galėjo pateikti tikslių ir išsamių biografijos ir kūrybos faktų. Vertinga ir tai, kad kūrinių, ypač jų technikos apibūdinimas ir analizė paremta A. Gedmino profesine patirtimi. Kaip šių žodžių paliudijimą galima pacituoti keletą jo minčių. Aptardamas lakštinę grafiką, A. Gedminas rašė: „Šiuose raižiniuose susiformuoja autoriaus braižas štrichuoti medžius, dangų, perduoti apšvietimą, tolygiai užpildyti peizažo elementais visą lapą, neišskiriant jokių objektų. Tai A. Kučo peizažo bruožai, leidžią atskirti jo kūrinius nuo kitų.“¹⁴ Po kelerių

Antano Gedmino monografija „Antanas Kučas“. 1971

KAT. I, 221

metų A. Gedminas taip pat sudarė ir apipavidalino nedidelį A. Kučo sukurtų ekslibrisų leidinėlį, parašė pratarmę¹⁵. Apie dailininko kūrybą informatyvių ir argumentuotų straipsnių A. Gedminas yra paskelbęs ir periodinėje spaudoje¹⁶.

Į XX a. lietuvių grafikos kontekstą A. Kučo kūrybą įtraukė autorių kolektyvas, parengęs akademinę XX a. lietuvių dailės istoriją. Ketvirtojo dešimtmečio dailei skirtame antrame tome A. Kučas priskirtas prie kūrybingų jaunosios lietuvių grafikų kartos atstovų, lėmusių tolesnį lietuvių grafikos augimą ir stiprėjimą¹⁷, o 1940–1960 m. lietuvių tarybinei dailei skirtame trečiame tome jis jau priskirtas prie pajėgiausių šio laikotarpio knygų meno meistrų, įvertintas jo pedagoginis darbas ugdant būsimuosius knygų dailininkus¹⁸. Vėl, kaip neatsiejamos viena nuo kitos, pabrėžiamos A. Kučo estampų kūrybos ypatybės – nuoširdumas, liaudiškumas ir profesionalumas, o knygų grafikos srityje akcentuota jo klasikinė knygų meninio apipavidalinimo samprata.

Negalima nepaminėti dar kelių straipsnių, ypač patraukiančių nuoširdumu ir žodžio vaizdumu. Pirmasis iš jų – tai I. Korsakaitės 1969 m. dailininko personalinės parodos katalogo pratarmė, kurios pradžioje autorė rašo: „Gimtinės dirva, jos žmonės ir gamta, lietuvių liaudies meno tradicijos išaugino žymaus lietuvių grafiko Antano Kučo kūrybą. Lyg brandi vidurvasario pjūtis

džiugina akį kūrybinis dailininko derlius personalinėje parodoje, surengtoje šešiasdešimtųjų jo gimimo metinių proga. Ornamentinės gėlės, gausiai pasklidusios A. Kučo raiziniuose, primena liaudies grafikos ornamentą, kraštinių skrynių raštus ir tautosakos įvaizdžius, pakvimpa sužydusiomis pievomis ir kaimo darželiais, suskamba šienpjovių ar vestuvinėmis dainomis. A. Kučo grafikoje ši ornamentika labai prasminga, o jos keliamos asociacijos, ne kartą nuklystančios į lietuviško kaimo gamtą ir buitį, susilieja su pagrindine dailininko kūrybos tematika.¹⁹ Dailininko kūrybos esmę, pasaulėjautos ir pasaulėvaizdžio bruožus, individualaus braižo ypatybes I. Korsakaitė panašiai aptarė ir straipsnyje „Žydinti grafika“²⁰. A. Kučo kūrybai būdingą primityvizmo estetiką autorė akcentavo ir vėliau²¹. Labai esmingai dailininko kūrybos pasaulį, išsitenkantį etnokultūrinėje erdvėje, vaisingą veiklą knygos meninio apipavidalinimo ir knygos kultūros puoselėjimo srityje atskleidė dailininkė grafikė Irena Žemaitytė-Geniušienė²².

Esminius A. Kučo asmenybės ir pedagogo bruožus, knygos menininko kūrybos principus taikliai apibūdino

Antano Kučo 1979 m. grafikos parodos katalogo viršelis ir antraštinis lapas

KAT. I, 243

Juozas Galkus. Akcentavęs, kad ryškiausias A. Kučo indėlis yra į Lietuvos knygos meną, autorius tiksliai apibrėžė ir A. Kučo, kaip knygos dailininko, orientyrus: „Dailininkas niekuomet neilustravo knygos – jis kūrė ją nuo pirmųjų puslapių, nuo teksto santykio su iliustracijomis, su knygos formatu, o pačios iliustracijos buvo tik vienas iš daugelio elementų, sudarančių knygos visumą.“²³ J. Galkus įžvalgiai akcentavo ir vieną būdingiausių dailininko estampų ypatybę – tekstūros grožį: „<...> raiziniuose tokia štrichų įvairovė, kad, atrodo, tame chaose būtų galima pasiklysti. Ir vis dėlto

13 ANTANAS GEDMINAS, *Antanas Kučas*, Vilnius: Vaga, 1971.

14 *Ibid.*, p. 20.

15 *Antanas Kučas: Ekslibrisai*, sudaryt. ir įž. str. aut. Antanas Gedminas, Vilnius: Vaga, 1978.

16 ANTANAS GEDMINAS, „Grafikos poetas“, in: *Literatūra ir menas*, 1969, sausio 23; ANTANAS GEDMINAS, „Antanas Kučas – iliustratorius“, in: *Pergalė*, 1977, Nr. 10, p. 163–166.

17 *XX a. lietuvių dailės istorija*, t. 2: 1900–1940 m.,

atsakomoji redaktorė Ingrida Korsakaitė, Vilnius: Vaga, 1983, p. 331–334.

18 *XX a. lietuvių dailės istorija*, t. 3: *Lietuvių tarybinė dailė 1940–1960*, atsakomoji redaktorė Ingrida Korsakaitė, Vilnius: Kultūros ir meno institutas, 1990, p. 102, 251, 254, 278–279 ir kt.

19 *Antano Kučo grafikos paroda, 1969*: Katalogas, sudaryt. Antanas Kučas, įž. str. aut. Ingrida Korsakaitė, Vilnius: Lietuvos TSR dailės muziejus, 1969, p. 7.

20 INGRIDA KORSAKAITĖ, „Žy-

dinti grafika“, in: *Kultūros barai*, 1967, Nr. 11, p. 22–25.

21 INGRIDA KORSAKAITĖ, „Primityvizmas ir jo apraiškos lietuvių grafikoje“, in: *Primityvumas mene*: Straipsnių rinkinys, sudarytoja Teresė Jurkuvienė, Vilnius: Gervelė, 1999, p. 180.

22 IRENA GENIUŠIENĖ, „Be smulkių temų“, in: *Literatūra ir menas*, 1979, vasario 3.

23 JUOZAS GALKUS, „Visas pasaulis gali paklusti grafiko kaltukui“, in: *Lietuvos rytas*, 1999, sausio 19.

jie sudaro darnią visumą, mirguliuojančią įvairiatonių linijų bei dėmių įvairove, valdomą ir sudėstyta, atrodytą, ne racionalaus proto ir rankos, o švento atsitiktinumo. Tekstai, veikėjų figūros, architektūra, gamta, ornamentas – estampuose nelengvai suderinami dalykai – paklūsta talentingam dailininko kaltukui ir susilieja į prasmingą sidabrinį lakštą, kurį gali valandomis tyrinėti kaip žavią abstrakciją, su kiekvienu centimetru besikeičiančią, spinduliuojančią naujomis, netikėtomis tekstūromis ir jų deriniais.²⁴

Dailininko indėlių į XX a. antrosios pusės Lietuvos grafikos raidą akivaizdžiai iliustruoja ir „Vagos“ leidyklos leisti grafikos albumai²⁵, kuriuose tarsi kronikoje kas keleri metai atsispindėjo lietuvių grafikų darbai ir bendrasis grafikos vaizdas. Taigi galima sakyti, kad dailininko A. Kučo biografijos bruožai ir kūrybos vertinimas, pabiręs po tarpukario ir sovietinio laikotarpio akademių ir specializuotų leidinių, periodinės spaudos puslapius ar katalogų pratarmes, iš esmės yra išsamus ir vientisas. Aprašytas jo gyvenimas, apibūdintas kūrybos metodas ir braižas, aptartos kūrybos sritys, nužymėtos etapų ribos, akcentuoti vertingiausi kūrybos pavyzdžiai, neužmirštas pedagoginis ir visuomeninis-organizacinis darbas. Tik, kaip įprasta sovietinio laikotarpio dailėtyrai, kiek per daug sureikšminti teminiai estampai, kurių porą ciklų penktajame ir šeštajame dešimtmetyje dailininkas sukūrė proginėms parodoms pagal užsakymus. Vis dėlto daugiausia dėmesio skirta A. Kučo knygų grafikai, ypač tiems leidiniams, už kuriuos dailininkas pelnė ne vieną apdovanojimą, tuo tarpu ankstyvoji jo kūryba, atspindinti kai kurių estetinių tendencijų sklaidą ketvirtojo dešimtmečio knygų grafikoje, taip pat estampai ir ypač gausūs piešiniai tyrinėti ir aptarti kur kas mažiau. Be to, stinga išsamesnių palyginimų, kaip atrodo ankstyvoji A. Kučo grafika bendroje lietuvių grafikos raidoje, taip pat, nors dailininko kūryba ir labai „lokali“, o mąstymo kryptis perdėm lietuviška, įdėmesnio žvilgsnio į karo ir pokario knygų grafikos

kontekstą, juo labiau kad nauji faktai leidžia ne tik išplėsti kūrybos lauką, bet atnaujinti ir požiūrį.

Šiuo leidiniu, remiantis dailininko kūrybos pavyzdžiais, įvairaus pobūdžio skelbtais ir neskelbtais šaltiniais, tikimasi nuosekliau apžvelgti dailininko gyvenimo, asmenybės ugdymo ir brendimo bruožus, pedagoginio darbo, kuriam jis paskyrė per penkiasdešimt prasmingiausių savo gyvenimo metų, kelią. Taip pat norima aprėpti kūrybos visumą, įdėmiau pažvelgti į tarpukario, karo, tragiškais įvykiais paženklinto pokario, smarkiai ideologizuoto „atlydžio“ ir „brandžiojo socializmo“ laikotarpio kūrinius, apibūdinti kūrybos metodo ypatumus ir bent kiek priartinti į praeitį nenumaldomai grimztančią XX a. meninę kultūrą, kurios aktyvus formuotojas buvo ir dailininkas grafikas A. Kučas. Leidinį papildo paties dailininko atsiminimų, kuriuos 1977 m. sausio 8 d. užrašė Vilniaus universiteto Grafikos kabineto vedėja dailininkė Aldona Griciūnaitė, fragmentai, taip pat nuoširdūs jo kolegų, draugų, buvusių mokinių atsiminimai. Kaip tik šie kūrybinės inteligentijos pasakojimai ir atskleidžia taurių dailininko asmenybę, jo humanišką laikyseną komplikuoju laiku. Knyga, kaip ir dailininko kūryba, skirta daile besidomintiems Lietuvos žmonėms, todėl rašant stengtasi suteikti ir švietėjišką atspalvį. Kūrybos interpretacijų galimybės neribotos, o įžvalgų rakursai, ypač modernių tyrimų perspektyvoje, gali būti patys įvairiausi. Šiame leidinyje dailininko Antano Kučo meninį paveldą ir jo profesinę karjerą bandyta glaudžiau susieti su bendruoju šalies dailės meninio gyvenimo kontekstu, visuomeninio bei politinio gyvenimo procesais.

²⁴ Ibid.

²⁵ Žr. literatūros sąrašą.